

РОЗДІЛ 3

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.341

Зянько В. В.
Дун Чживей

Вінницький національний технічний університет

СУТНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ВИТРАТ

Досліджено економічний зміст та види інноваційних витрат підприємства. Проаналізовано становище інноваційної активності підприємств в Україні та провідних країнах. Обґрунтовано основні шляхи підвищення ефективності управління інноваційними витратами.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційний процес, інноваційні витрати, інновація, механізм управління.

Постановка проблеми. Інноваційному напрямку розвитку сьогодні альтернативи нема. Україна також вибрала цей шлях і прагне створити умови для активізації в країні підприємницької інноваційної діяльності. Ефективність інноваційної діяльності зумовлює передусім необхідність прийняття на кожному інноваційно активному підприємстві раціональних управлінських рішень щодо формування виробничих витрат на здійснення цієї діяльності. Ефективність механізму управління витратами інноваційної діяльності впливає на обсяг витрат підприємства на здійснення технічного переоснащення та фінансування розроблених ним інноваційних програм і проектів, а від цих результатів залежить подальший розвиток підприємства: зміцнення його ринкових позицій, досягнення конкурентних переваг на внутрішньому та зовнішньому ринках. А оскільки для більшості вітчизняних підприємств пошук необхідних для здійснення інноваційної діяльності фінансових ресурсів є сьогодні однією з найболючіших проблем, то раціональне їх використання певною мірою дає змогу цю проблему вирішувати. Отже, пошук шляхів підвищення ефективності управління витратами, що спрямовуються на активізацію інноваційної діяльності, є для українських підприємств особливо актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сутності інноваційних витрат, їх класифікації та методології обліку займається досить широке коло економістів. Досить загальне визначення змісту інноваційних витрат дає М. Авилкіна, яка відносить до них усі виражені в грошовій формі фактичні витрати, що так чи інакше пов'язані із здійсненням інноваційної діяльності [1, с. 46]. Проте у дисертаційній праці О. Ільченка знаходимо ще ширше визначення інноваційних витрат, до яких він включає не лише фактичні (явні, бухгалтерські) витрати, а й упущену вигоду від недовикористання природної енергії, так би мовити, позитивний ефект, який підприємство могло отримати в результаті здійснення інноваційної діяльності [2, с. 3]. Тобто тут ми бачимо спробу зрівняти інноваційні витрати з економічними витратами. Натомість Л. Костирко, А. Мартинов та Г. Надьон інноваційні витрати конкретизують. Зокрема, вони відносять до витрат на інноваційну діяльність вартість придбаних чи створених

ресурсів, які використовуються на всіх стадіях інноваційного процесу для досягнення цілей інноваційної діяльності [3, с. 47]. Низка економістів під час визначення інноваційних витрат виходить із конкретних цілей, для яких ці витрати призначені. Так, автори праці «Методологічні положення зі статистики інноваційної діяльності» під загальним обсягом витрат на інновації розуміють витрати підприємства на здійснення нових інновацій для підприємства та ринку, у тому числі на внутрішні науково-дослідні розробки (НДР), придбання НДР, машин, обладнання та програмного забезпечення, інших зовнішніх знань та інших витрат [4, с. 20]. Однак із таким визначенням інноваційних витрат, на нашу думку, не можна погодитися, оскільки автори застосовують незрозуміле словосполучення «нові інновації». Виходить, що інновації можна ділити на нові і нові. Але ж старі інновації – це вже не інновації, а традиційні товари (послуги, методи, принципи тощо). Крім того, до інноваційних витрат, на нашу думку, належать не лише витрати на придбання нових для підприємства продуктів, технологічних процесів, методів, організаційних форм тощо, а й удосконалення наявних на цьому підприємстві.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як свідчить аналіз наукових публікацій, погляди економістів щодо визначення сутності та класифікаційних ознак інноваційних витрат різняться, тому питання економічного змісту інноваційних витрат та їх видів потребують подальшого розгляду та систематизації. Це дасть змогу виробити продуктивні заходи з підвищення ефективності управління інноваційними витратами.

Мета статті полягає у визначенні сутності та класифікаційних ознак інноваційних витрат, що дасть змогу здійснити їх оптимізацію та раціональне управління ними під час виконання робіт з упровадження на підприємствах різних видів інновацій.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі основні завдання: дослідити економічний зміст та основні види інноваційних витрат; розробити шляхи підвищення ефективності управління інноваційними витратами підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досвід більшості розвинених країн свідчить, що запорукою ефективного і рентабельного функціонування сучасних підприємств є використання

ними у виробничому процесі технічних та технологічних інновацій. За рахунок технічного переозброєння виробництва та впровадження технологічних нововведень розвинуті країни забезпечують понад 80% приросту ВВП [5].

Натомість в Україні рівень зношення техніки, обладнання, транспортних засобів та інших активів становить 80–90% [6]. За допомогою таких морально, а то й фізично застарілих засобів суб'єкти господарювання не в змозі здійснювати ефективну економічну діяльність, випускати конкурентоспроможну продукцію і внаслідок цього зазнають великих виробничих витрат. Як стверджував видатний український економіст М. Туган-Барановський, в основі спадів та підйомів національних економік закладений технічний потенціал засобів праці, тому для подолання технічної та технологічної відсталості підприємств необхідно постійно здійснювати реконструкцію та модернізацію виробництв, використовувати нові технології, які б підвищували конкурентоспроможність підприємств та їх продукції. У більшості вітчизняних підприємств на це не вистачає власних коштів. До того ж здійснення інноваційної діяльності вимагає збільшення витрат, які відносять до інноваційних.

На нашу думку, інноваційними витратами підприємства слід уважати частину його фактичних (бухгалтерських, зовнішніх) витрат, які спрямовуються на модернізацію наявних та придбання й упровадження нових для товарного ринку та ринку факторів виробництва продуктів, технологічних процесів, методів, організаційних форм та інших видів інновацій для підвищення конкурентоспроможності підприємства та розширення ринку реалізації продукції.

До інноваційних витрат не належать витрати, призначені лише для створення умов здійснення підприємницької інноваційної діяльності, наприклад витрати на придбання земельної ділянки чи якихось споруд та будівель.

Зате наймання висококваліфікованих спеціалістів для розроблення та впровадження на підприємстві інноваційних проектів слід віднести до інноваційних витрат. До інноваційних витрат також треба віднести придбання інструментів, обладнання, комп'ютерного програмного забезпечення, що здійснюється у зв'язку з розробленням і впровадженням інновацій.

Джерелами фінансування інноваційних витрат підприємства можуть бути його власні кошти, фінансові ресурси державного бюджету, фінанси різноманітних інвестиційних фондів, залучені кошти інших підприємств та організацій. Одним словом, джерела витрат на інноваційну діяльність не обов'язково є якимось особливими і здебільшого вони нічим не відрізняються від джерел фінансування неінноваційної діяльності, за винятком хіба що інвестицій венчурних фондів, які виділяються цілеспрямовано на розроблення та впровадження інноваційних проектів, яким властивий підвищений ступінь ризику. Водночас варто відзначити, що для українських підприємств через нерозвиненість у країні венчурного підприємництва пошук джерел фінансування інноваційних проектів є доволі складним. Функціонуючі нині в Україні венчурні фонди у своїй більшості не відповідають загальноприйнятим критеріям венчурного підприємства в тому сенсі, що таких, які вкладають кошти в ризикові інноваційні проекти, одиниці.

Інноваційні витрати класифікують за багатьма ознаками. Зокрема, розрізняють такі інноваційні витрати: на проведення маркетинго-

вих досліджень; на трансформацію інноваційної ідеї в готову продукцію; на виробництво, вдосконалення та збут інноваційної продукції; на витрати, що виникають під час обміну правами власності; на подолання наявних комунікативних бар'єрів та психологічного несприйняття нововведень; на оцінювання індивідуального внеску працівника в інноваційну діяльність тощо. За компонентами інновацій розрізняють витрати, пов'язані з придбанням або розробленням нематеріального активу та з використанням нематеріального активу [3, с. 89]. Залежно від характеру зв'язку з обсягом виробництва інноваційного продукту інноваційні витрати класифікують на постійні (витрати дослідницького етапу інноваційного процесу, етапу випробування продукції, на впровадження продукції, етапу просування продукції) та змінні відповідно до цих же етапів інноваційного процесу [7]. Деякі автори до постійних та змінних додають ще й так звані одноразові витрати (на навчання інженерно-технічних працівників, керівництва, налагодження системи) [8, с. 194].

Провівши аналіз наявних підходів до класифікації інноваційних витрат, ми пропонуємо їх класифікацію за етапами інноваційного процесу, яких можна виділити п'ять [9, с. 48–50].

Так, на першому етапі інноваційного процесу – етапі зародження нової ідеї чи виникнення концепції винаходу – інноваційними є витрати на здійснення фундаментальних наукових досліджень, пов'язаних зі створенням інноваційного продукту. Хоча інколи винахід може з'явитися і без додаткових фінансових витрат, у результаті миттєвого «осяяння».

На другому етапі інноваційного процесу – матеріалізації наукової ідеї чи оформлення винаходу – інноваційними витратами є інвестиції, що виділяються на дослідження, пов'язані з обґрунтуванням науково-технічної можливості та доцільності реалізації ідеї інновації, втіленої в реальний дослідний зразок.

Третім етапом інноваційного процесу є впровадження інновації, тобто її запуск у масове виробництво як нового продукту. На цьому етапі фінансування потребують створення виробничих потужностей та розроблення заходів для запуску серійного виготовлення інновації чи суттєво вдосконаленого продукту.

На четвертому етапі інноваційного процесу – етапі використання інновації, коли вона починає приносити корисний ефект і її випуск розширюється, необхідно витрачати кошти на створення нових виробничих потужностей, а можливо, й відкриття дочірніх підприємств для збільшення серійного виробництва інновації.

Нарешті, на завершальному, п'ятому, етапі інноваційного процесу – етапі панування інновації, коли новизна продукту поступово втрачається і його місце на ринку займають ефективніші «новинки», – потрібно здійснювати грошові витрати для того, щоб оптимізувати випуск продукції відповідно до зниження попиту на неї, аж до повної її заміни новою.

Така класифікація інноваційних витрат дає змогу найбільш точно визначити необхідний їх обсяг на кожному з п'яти етапів інноваційного процесу та проконтролювати їх цільове використання.

Фінансових та матеріальних витрат на здійснення інноваційної діяльності потребують не лише окремі підприємства, а й цілі галузі, регіони і загалом держави.

Значна увага інвестуванню інноваційної діяльності приділяється урядами розвинених країн, які вважають таку діяльність ключовим фактором соціально-економічного розвитку. За оцінками експертів, від 50 до 95% приросту ВВП у високорозвинених країнах отримується за рахунок інновацій, а в інноваційному бізнесі зайнято в середньому до 25% працездатного населення. У Китаї завдяки державній фінансовій підтримці підприємств з інноваційними технологіями, пільговому оподаткуванню та пільговому кредитуванню частка інноваційної продукції у ВВП сягнула 40%. [10]. Аналогічний середній показник по ЄС становить 44%. В Україні, за даними обстежень інноваційної діяльності, цей показник не перевищує 20% [11, с. 7]. А як свідчить міжнародна практика, якщо ВВП країни частка інноваційної продукції становить менше 20%, то національна продукція втрачає конкурентоспроможність. Отже, українському уряду буде корисно запозичити європейський та китайський досвід використання фінансових механізмів стимулювання інноваційної діяльності, аби подолати значне відставання за рівнем інноваційної активності підприємств від розвинених країн.

Однією з основних причин низької інноваційної активності українських підприємств є те, що більшість вітчизняних підприємств, як уже було сказано, не має на здійснення інноваційної діяльності достатніх власних коштів. Існують також проблеми з їх залученням, тому питання раціонального витрачання фінансових ресурсів перед українськими підприємцями постає особливо гостро. Це потребує створення ефективного механізму управління інноваційними витратами, який би дав змогу запровадити гнучку методіку розрахунку та оптимізації витрат на впровадження інноваційних проектів (з урахуванням можливості взаємного використання ресурсів) і методи моніторингу процесу їх впровадження [12, с. 179].

Механізм управління витратами інноваційної діяльності передбачає, насамперед, складання бюджету інноваційного проекту, де мають бути відображені всі фінансові витрати на розроблення та впровадження проекту. Разом з ухваленням бюджету інноваційного проекту необхідно розробити конкретні заходи з контролю над його витрачанням та визначити потребу в кадрах та обсягу інвестицій на кожному етапі інноваційного процесу. Аби бюджет як інструмент планування та контролю можна було застосовувати максимально ефективно, науковці рекомендують передбачити розподіл витрат у часі за кожним видом робіт у

розрізі можливих варіантів використання засобів: нормальний, прискорений чи уповільнений [13].

Для забезпечення чіткої координації дій у сфері інноваційного розвитку державних органів, бізнесу та фінансових установ аналогічний механізм управління витратами на здійснення інноваційної діяльності має бути сформований на регіональному та загальнодержавному рівнях, що потребує перегляду нормативних витрат та зумовлює необхідність удосконалення наявних чи розроблення нових методів управління інноваційними процесами та об'єктами, які б відображали їхню специфіку та були певною мірою унікальними для кожного окремого об'єкта управління. Це сприятиме оптимізації витрат на інноваційні проекти як із боку окремих підприємств, так і державних витрат та дасть змогу залучити в підприємницький сектор додаткові інвестиційні ресурси, що неодмінно позначиться на підвищенні активності та ефективності інноваційної підприємницької діяльності.

Висновки. Отже, інноваційні витрати підприємства – це та частина його фактичних витрат, які безпосередньо спрямовуються на модернізацію наявних та придбання й впровадження нових для товарного ринку та ринку факторів виробництва продуктів, технологічних процесів, методів, організаційних форм та інших видів інновацій, за рахунок яких підприємство в змозі досягти значного підвищення конкурентоспроможності та розширення ринку збуту своєї продукції.

На основі аналізу різних підходів до класифікації інноваційних витрат нами запропонована їх класифікація за п'ятьма етапами інноваційного процесу, яка дає змогу, на нашу думку, найбільш точно визначити необхідний обсяг таких витрат та проконтролювати їх цільове використання на кожному з етапів інноваційного процесу.

Для підвищення ефективності використання інноваційних витрат на рівні підприємств необхідно виробити механізм, який передбачає складання бюджету інноваційного проекту. У бюджеті мають бути відображені всі фінансові витрати на розроблення та впровадження інноваційного проекту, включаючи потребу в кадрах, та кошти на розроблення конкретних заходів із контролю над витрачанням бюджетних коштів. Аналогічний механізм управління витратами на здійснення інноваційної діяльності слід запровадити й на загальнодержавному та регіональному рівнях, що дасть змогу забезпечити чітку координацію дій у сфері інноваційного розвитку державних органів, фінансових установ і бізнесу та оптимізувати витрати на інноваційні проекти з їх боку.

Список використаних джерел:

1. Авилкіна М. Облік витрат на інновації: стан і напрями розвитку / М. Авилкіна // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 7. – С. 44–52.
2. Льченко О.О. Облік та аналіз витрат на інновації: управлінський аспект : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / О.О. Льченко. – Київ, 2009. – 21 с.
3. Костирко Л.А. Аналітичний інструмент оцінювання ефективності затрат на інноваційну діяльність підприємства : [монографія] / Л.А. Костирко, А.А. Мартинов, Г.О. Надьон. – Луганськ : Ноулджд, 2011. – 246 с.
4. Методологічні положення зі статистики інноваційної діяльності / І.А. Жукович [та ін.]. – Київ : Державна служба статистики України, 2012. – 32 с.
5. Асмолова Г. Механізм регулювання відтворення основних засобів підприємств / Г. Асмолова // Економіст. – 2010. – № 7. – С. 24–27.
6. Осіпчук Г.С. Відтворення основних засобів в системі управління підприємством / Г.С. Осіпчук // Наукові конференції. – 2011. – № 8. – С. 18–21.
7. Барановська С.П. Формування та управління розвитком інноваційних структур в машинобудуванні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / С.П. Барановська. – Львів, 2009. – 24 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/3217>.
8. Романець І.В. Визначення економічної ефективності витрат на створення та впровадження інформаційної системи з використанням геоінформаційних технологій / І.В. Романець // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2009. – № 647. – С. 191–197.

9. Зянько В.В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку : [монографія] / В.В. Зянько. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2008. – 397 с.
10. WTO : International Trade Statistics 2014 [Electronic resource]. – Access mode : https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2014_e/its14_toc_e.htm.
11. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / За заг. ред. В.М. Геєця [та ін.] ; НАН України. – К., 2015. – 336 с.
12. Русінова О.С. Щодо ефективного управління інноваційними процесами / О.С. Русінова // Экономические проблемы и перспективы стабилизации экономики Украины : сб. науч. тр. – Донецк : ІЕП НАН України, 2010. – С. 178–188.
13. Білоусова І.А. Проблеми обліку виробничих витрат і калькулювання собівартості продукції в промисловості / І.А. Білоусова, М.Г. Чумаченко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 2. – С. 3–10.

Зянько В. В.

Дун Чживэй

Винницький національний технічний університет

СУЩНОСТЬ И ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ЗАТРАТ

Резюме

Исследовано экономическое содержание и виды инновационных затрат предприятия. Проанализировано состояние инновационной активности предприятий в Украине и ведущих странах. Обоснованы основные пути повышения эффективности управления инновационными затратами.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационный процесс, инновационные затраты, инновация, механизм управления.

Zianko V. V.

Dong Chzhyvei

Vinnitsia National Technical University

ESSENCE AND WAYS OF IMPROVING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE EXPENSES USAGE

Summary

The economic content and types of innovative costs of the enterprise were investigated; conditions of innovative activity of enterprises in Ukraine and leading countries were analyzed; main ways to improve the management of innovative expenses were substantiated.

Key words: innovation activity, innovation process, innovation expenses, innovation, management mechanism.

УДК 334.021:338.242.4

Легомінова С. В.

Державний університет телекомунікацій, м. Київ

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Досліджено теоретичне підґрунтя інституційної політики з визначенням основних принципів підтримки конкуренції. Окреслено основну проблематику, запропоновано напрями реформування в певних сферах: економічній, політичній, освітній, правовій, державного управління.

Ключові слова: інституційна політика, стійкий інноваційний розвиток, електронний уряд, реформування, економіка знань.

Постановка проблеми. Концептуальне значення інституційного наповнення полягає у необхідності втілення наукових фундаментальних та прикладних знань, створених за умов реформування інституцій освіти і науки, запровадження ефективних механізмів та подолання бар'єрів щодо швидкої дифузії інноваційних досягнень комплементарного характеру, нівелюванні інституційних диспропорцій в економічній, правовій, політичній, суспільній сферах, що за системного підходу забезпечить спрощення ведення господарської діяльності, буде сприяти створенню релевантних конкурентних переваг. Особливе значення набуває взаємодія інститутів і суспільства, економічного та зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядом теоретико-методологічних положень інституційно-інноваційної тематики з акцентом

на економіку знань займалися такі видатні закордонні та вітчизняні науковці, як В. Ойкен, А. Ріх, Ф. Хайек, Л. Волощук, В. Геєць, С. Глазьев, В. Кірсанова, О. Сімон.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи бурхливий розвиток економічного середовища сфера інституційної політики знаходиться в безперервному процесі вдосконалення і потребує знаходження шляхів вирішення перманентно виникаючих проблемних зон.

Мета статті полягає в обґрунтуванні провідних напрямів реформування інституційної політики України відповідно до сучасних векторів розвитку та вирішення національних проблем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головним завданням інституційної політики є розроблення загальної стратегії й тактики узгодже-